

מתנה על מנת להחזיר וגדר תנאי "באם", "על מנת"

א. רא"ש | מסכת גיטין פרק ו סימן ט

אלמא דבעל מנת בעינן כתנאי בני גד ובני ראובן ועוד מי עדיף על מנת ממעכשיו ממש ואף במהיום אם מתי אתקין שמואל אם מתי ואם לא מתי ועוד דגרסינן בירושלמי דקידושין פרק האומר (ה"ג) מתנה אדם על עירובו אמר ר"א מאן תנא אם בא ואם לא בא רבי מאיר היא [הידין ר"מ] חברין אמרין מדין ר"מ דקידושין דתניא האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שירדו הגשמים ירדו גשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת ורבי מאיר אומר בין ירדו בין לא ירדו מקודשת עד שיכפול תנאו הכל מודים שאם אומר לאחר שירדו גשמים ירדו גשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת וכו' עד רבי חגי בעי קומי רב אסי והא אם לאו כלאחר הוא א"ל שנייא היא שהיתה הארץ לפנייהם והוא מבקש להוציאה מידם ולהכי צריך תנאי חזק וכפול הרי דבגירסא זו משמע שהם סבורים דבע"מ ובמעכשיו בעי תנאי כפול ובלאחר ובאם (לא מעכשיו) לא בעי תנאי כפול:

וה"ר משה בר מיימון ז"ל (פ"ט מה' גירושין) כתב ג"כ דבלאחר לא בעי תנאי כפול ור"ח ז"ל כתב על ההיא דאתקין שמואל בגיטא וכו' סוגיא דשמעתתא בעינן תנאי כפול ותנאי קודם למעשה ותנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר ותנאי שאפשר לקיימו על ידי שליח וסוגיא דשמעתתא איירי בעל מנת ובמהיום אם מתי וגם הביא ראיה לדבריו מחליצה מוטעת דאיירי בעל מנת אלמא דס"ל דבכל התנאים בעינן עד שיהא בהם כל דין תנאים וכן הסכימו חכמי ארצנו וכן עמא דבר:

ב. רמב"ם | אישות פרק ו

א. המקדש על תנאי אם נתקיים התנאי מקודשת ואם לא נתקיים אינה מקודשת, בין שהיה התנאי מן האיש בין שהיה מן האשה, וכל תנאי שבעולם בין בקידושין בין בגירושין בין במקח וממכר בין בשאר דיני ממון צריך להיות בתנאי ארבעה דברים.

ב. ואלו הן הארבעה דברים של כל תנאי, שיהיה תנאי כפול, ושיהיה הין שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו, ואם חסר התנאי אחד מהן הרי התנאי בטל וכאלו אין שם תנאי כלל אלא תהיה זו מקודשת או מגורשת ויתקיים המקח או המתנה מיד וכאלו לא התנה כלל הואיל וחסר התנאי אחד מן הארבעה.

טז. בד"א בשהיה שם תנאי ולא אמר מעכשיו, אבל אם אמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו בדינר זה אם אתן לך

והרב אלפסי ז"ל כתב בתשובה דהאומר על מנת כאומר מעכשיו דמי בין באיסורא בין בממונא וכן כתב בשמעתין אף על גב דבעינן בגיטין תנאי כפול הנ"מ באם תשמשי ואם לא תשמשי כענין שנאמר אם לא יעברו בני ראובן וגו' וכדאתקין שמואל בגיטא אבל בעל מנת לא דקיימא לן האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי ואף משמו של רב האי גאון כתבו שכן כתב בתשובה וכן כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ו מהל' אישות) כל האומר מעכשיו אינו צריך לכפול תנאו ולא להקדים התנאי למעשה אף על פי שהקדים המעשה תנאו קיים. וכן כתב הגאון בתשובה שעל מנת כמו שאמר מעכשיו כל שכן במעכשיו והראב"ד ז"ל נתן טעם לדבריהם דתנאי בעל מנת או של מעכשיו כיון דמהשתא חייל המעשה בתנאי הוא דחייל דהשתא מתנה עמו אבל על תנאי דאם כיון שהתנאי בא לבטל המעשה לא הוי תנאי אם לא שכפל אותו ולדבריהם הא דאמר רב אשי הא מני רבי היא וכו' הכי קאמר לא מפני שהתנאי בטל כאבוי ורבא דתנאי ודאי קיים דכל האומר על מנת אינו צריך לכל דיני תנאים אלא אף על פי שהתנאי קיים מתגרשת משעת נתינה משום דמעכשיו דמי ואף על גב דרבי מאיר בעי תנאי כפול בעל מנת שתשמשי את אבא רצונם לומר דאין הלכה כרבי מאיר בהא והרמב"ן ז"ל הקשה על דבריהם דהא רבי מאיר בעי תנאי כפול בעל מנת שתשמשי כדאמר בסמוך ותניא בתוספתא דקידושין פרק [ג'] האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאדבר עליך לשלטון ואעשה עמך כפועל נתן לה שוה פרוטה מקודשת מיד עד שיאמר אם לא דברתי אם לא עשיתי דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אם נתקיים התנאי מקודשת ואם לאו אינה מקודשת ובודאי אית ליה לר' מאיר הא דאמר רבי דכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי כדמשמע בתוספתא דתניא התם על מנת שתשמשי את אבא ועל מנת שתניקי את בני הרי היא מגורשת מיד עד שיאמר אם לא תשמשי ואם לא תניקי דברי ר"מ וכו' ה"ז גיטיך על מנת שתשמשי את אבא שתי שנים ע"מ שתניקי את בני שתי שנים ונתקרע הגט או נאבד אפילו בתוך שתי שנים הרי זה גט שהאומר על מנת כאומר מעכשיו דמי אלמא מדפליג ר' מאיר ברישא ולא פליג בסיפא שמע מינה דאפילו לרבי מאיר על מנת כאומר מעכשיו ואפי' הכי בעי תנאי כפול ואשכחן נמי דבעל מנת בעינן תנאי שאפשר לקיימו ע"י שליח דקיימא לן (יבמות דף קו א) חליצה מוטעת כשרה והיכי דמי כגון דאמרינן ליה חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים וזו

ד. רמב"ם | גירושין פרק ט

א. המגרש את אשתו לאחר זמן קבוע הרי זו מגורשת כשיגיע הזמן שקבע, והרי זה דומה לתנאי ואינו תנאי, דומה לתנאי שהיא מתגרשת כשיגיע הזמן שקבע, ואינו תנאי שהמגרש על תנאי הרי גירש וזה עדיין לא גירש עד שיגיע אותו זמן, לפיכך המגרש על תנאי צריך לכפול תנאו וזה אינו צריך לכפול דברו ולא לשאר משפטי התנאין שבארנו.

ה. פאה | פרק ו

יא. הקוצר בלילה והמעמר והסומא יש להם שכחה ואם היה מתכוין ליטול את הגס הגס אין לו שכחה אם אמר הרי אני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה:

תוס' רעק"א

ע"מ. ותנאו בטל. קשה לי דמה צורך לזה. לו יהא דבעלמא תנאו קיים. הא תנאי שייך רק שעושה המעשה על תנאי שבאם לא יתקיים התנאי לא יתקיים המעשה. כמו מקדש ומגרש ומוכר ע"ת. אבל הכא עם מי מתנה. ומה שייך לתלות קצירה על תנאי. דאיך שייך לומר דאם לא יתקיים התנאי לא יהיה הקצירה קצירה וצ"ע. ובההיא דע"מ שלא תשמיטני שביעית י"ל דהתנאי אם תרצה להשמיטני יהיה המעות למפרע רק דרך פקדון. ובההיא דע"מ שאין לך עלי אונאה היינו ג"כ דאם ירצה הלוקח שיחזיר לו אונאתו ויהא המקח קיים התנה דלא יהא מקח למפרע ותבטל המקח. ובמציל מתוך הנהר דאם יש ב"ד יתנה בפני ב"ד. היינו רק הודעה שאינו רוצה להציל בשכר כפועל בטל דניחא ליה טפי בעבידתא ולהרויח הרבה ממילא מגיע לו שכרו משלם. ואני נבון ביותר בע"מ שאין לך עלי אונאה לא היה כלל בדרך תנאי רק שאינו רוצה למכרו רק בזכות זה שלא יהיה עליו אונאה ומשקבל עליו הלוקח הוי כסילק עצמו הלוקח מדין חזרת אונאה. וכן בשמיטה אינו רוצה להלוות לו רק בזכיה זו שלא ישמטנו שביעית והלוה קבל עליו כן. ואף על פי כן לא מצי מסלק נפשו מזה נגד ד"ת. וכההיא דכתובות ר"פ הכותב דו"ד אין לי בנכסיך דג"כ מקרי מתנה על מה שכתוב בתורה אם חכמים עשו חיזוק כשל תורה. אף ראינו בדרך תנאי כדכתבו התוס' שם מדלא התנתה היא עמו. ואך העומד לנגדי דברי תוס' שם דף נ"ו בע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה דהקשו דהא לר"מ בעי' תנאי כפול ולפי הנ"ל אינו בדרך תנאי. רק שמקדשה בגרעון זכות זה שלא תהיה עליו חיוב שאר כסות ועונה. ודברי תוס' דלא נחתי לזה צע"ג.

מאתים זוז ולאחר זמן נתן לה מאתים זוז הרי זו מקודשת למפרע משעת הקידושין אף על פי שלא נעשה התנאי אלא לאחר זמן מרובה, לפיכך אם קידשה אחר קודם שיעשה התנאי אינה מקודשת, וכן הדין בגיטין ובממונות.

יז. כל האומר מעכשיו אינו צריך לכפול תנאו ולא להקדים התנאי למעשה אלא אף על פי שהקדים המעשה תנאו קיים, אבל צריך להתנות בדבר שאפשר לקיימו, ואם התנה בדבר שאי אפשר לקיימו הרי זה כמפליג בדברים ואין שם תנאי, וכל האומר על מנת כאומר מעכשיו ואינו צריך לכפול התנאי ולא להקדימו למעשה.

יח. כיצד האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שתתני לי מאתים זוז, הרי זה גיטיך על מנת שתתני לי מאתים זוז, הרי חצר זו נתונה לך במתנה על מנת שתתן לי מאתים זוז, הרי תנאו קיים ונתקדשה האשה או נתגרשה וזכה זה בחצר והם יתנו המאתים זוז, ואם לא נתנו לא תהיה זו מקודשת ולא תתגרש זו ולא יזכה זה בחצר, ואף על פי שלא כפל תנאו ואף על פי שהקדים המעשה לתנאי ונתן הקידושין או הגט בידה והחזיק זה בחצר ואחר כך השלים תנאו, שהרי כשיתקיים התנאי יזכה זה בחצר ותתקדש זו ותתגרש זו משעה ראשונה שבה נעשה המעשה כאילו לא היה שם תנאי כלל.

ג. רמב"ם | גירושין פרק ח

א. המגרש על תנאי אם נתקיים התנאי הרי זו מגורשת ואם לא נתקיים התנאי אינה מגורשת, וכבר בארנו בפרק ששי מהלכות אישות משפטי התנאין כולם, ושם נתבאר שהמגרש על תנאי כשיתקיים התנאי תהיה מגורשת בשעה שיתקיים לא בשעת נתינת הגט לידה, לפיכך יש לבעל לבטל הגט או להוסיף על תנאו או להתנות תנאי אחר כל זמן שלא נתקיים התנאי הראשון אף על פי שהגיע הגט לידה, ואם מת הבעל או אבד הגט או נשרף קודם שיתקיים התנאי אינה מגורשת, ולכתחלה לא תנשא עד שיתקיים התנאי, ואם נשאת לא תצא אלא אם כן לא נשאר בידה לקיימו שהרי בטל התנאי. ושם נתבאר שאם אמר לה הרי את מגורשת מעכשיו או מהיום על תנאי כך וכך, או שאמר לה הרי את מגורשת על מנת כך וכך, כשיתקיים התנאי תהיה מגורשת משעת נתינת הגט לידה, לפיכך אינו יכול לבטל הגט ולא להוסיף על תנאו משהגיע הגט לידה, ואם אבד או נשרף אפילו מת הבעל קודם שיתקיים התנאי הרי זו מקיימת התנאי אחר מותו וכבר נתגרשה משעת נתינת הגט לידה ויש לה להנשא לכתחלה אף על פי שעדיין לא נתקיים התנאי, ואין חוששין שמא לא יתקיים הואיל והיה התנאי במעכשיו או בעל מנת.

ועונה, חב אפטר רק מדין תנאים, דצתנחיס הוי גזכ"כ
דיעשה חלות דין צעלס המעשה שהמעשה מתקיימת צתנאי
זה, [וכמפורר צרמצי"ס צפ"ט מהל' גירושין דיסוד הדין של
תנאים הוא דעלס המעשה כצר נעשית ואך שחל צב דינא
דחיא תלוי צקיום הצתנאי], וע"כ חל ע"י הדין של תנאים
גם הך מילתא דלא יחא צהנישואין חיוצא דשאר כסות ועונה
וכדומה, ואך דאין כאן ציעול המעשה, היינו משום דצכה"ג
שנעשה ע"י הצתנאו חלות דין של צפקעת חיוצא מקרי לעולם
דצתנאי נתקיים, אצל לעולם דצתנאי הוי תנאי גמור כמו
כל תנאים דעלמא שהמעשה תלוי צקיום הצתנאי, וע"יז הוא
דחל דינא שלא יחא כאן חיוצא דשאר כסות ועונה, וכדומה
לזה צשאר תנאים של ממון דאמרינן דצתנאו קיים, אצל צלאו
הדין של תנאים ליתא צמה למיחל דין צהמעשה שיסתנה
דינא וצע"כ הוא מתחייב אף צדצר צצממון, ולהכי הוא
דס"ל להחוס' דצעינן צתנאי זה כל משפטי הצתנאים, כיון
דרק ע"י הדין של תנאים הוא דקאחינן עלה למיחל דין
צהנישואין שלא יחול צהן חיוצא דשאר כסות ועונה וכש"כ,
ממילא דצעינן לזה משפטי הצתנאים, והן הן גם דצרי החוס'
צנזיר דף י"א גצי הריני נזיר ע"מ שאה"י שותה יין ומיעמא
למחיס שהקשו מהך דינא דאפשר לקיימו ע"י שליח, דכיון
דצעינן הכא למיחל דין צהנישואין שיהא דינא חלוק משאר
נזירות ויותר צשתיית יין ועומאה, א"כ צע"כ הוא רק משום
גזכ"כ של תנאים המועילים לחול דין צעלס המעשה שיהא
תלוי צעיקר דינו צתנאי זה, והיא הנותנת שתועיל הצתנאון
ויחול דין צהנישואין שיהא מותר צשתיית יין, אי לאו טעמא
דמתנה עמ"כ צתורה, וזהו שהקשו דגם צלאו טעמא דמתנה
עמ"כ צתורה לא שייכי כלל צנזירות דיני תנאים, משום
דהוי דצר שא"ה לקיימו ע"י שליח. ולפ"י נראה דאע"ג
דנימא דצנדרים ונזירות לא לריכין כלל לענין ציעול המעשה
לגזכ"כ של תנאים, אלא דצלא"ה אס לא נתקיים כפי תנאו
הרי נדרו וקצלתו צעלים משום דין האדם צשצושה וכמו
נדרו שגגות וכדומה וכמו שהצתתי למעלה צשם אצמו"ר
הגאון ז"ל, מ"מ כ"ז ה"י שייך אס היינו צאין לדון שגדרו
ונזירותו יהיו צעלין צשצול תנאו שהתנה, וע"ז שפיר שייך
הך דינא דהאדם צשצושה ולא לריכין כלל צזה לגזכ"כ של
תנאים, אצל מכיון שאנו דנין הכא להיפוך שניירותו נתקיים
צתנאי זה שיהי שותה יין ושיחול ע"י ממילא דין צהנישואין
שיסתנה, דינא משאר נזירות ויהי מותר צשתיית יין וכש"כ,
ע"ז לא שייך כלל דין האדם צשצושה, רק לריכין לזה דוקא
הדין של תנאים, שיסוד דינו הוא חלות דין צגוף המעשה,
וזהו המועיל גם למיחל חלות דין צגוף הנזירות שלא יחא
צה איסורא דשתיית יין, כיון דנעשה דין צעלס הנזירות
שהיא תלוי צתנאי זה, אצל משום דין האדם צשצושה הרי
לא נעשה הכא צגוף הנזירות דצר ואין כאן שום חלות של
תנאי צגוף המעשה של נזירות, אלא דאס לא נתקיים כפי
תנאו הרי קצלתו ממילא צעלה משום דין האדם צשצושה,
א"כ מועיל זה רק לצעל הנזירות, אצל לא למיחל דין צהנישואין,
כיון דצעלס הנזירות לא חל כאן שום תנאה כלל. ולפ"י
הרי מיושצת היעצ גם קושית הגרע"ה מהך דקונס רחילת
עולם אס ארצון, דהתם הרי לא צעינן לאשווי שום חלות
דין צהנדר, אלא דברחילת אסורה רק צתנאי זה, וזה אפשר
גם צלא הדין של תנאים, ורק צע"מ שאה"י שותה יין ומיעמא
למחיס שצא למיחל צתנאו חלות דין צעלס הנזירות שם הוא
דלריכין דוקא לגזכ"כ של תנאים, וכש"כ, וזהו שלא הקשו
החוס' מהך דא"ה לקיימו ע"י שליח רק הכא, אף דאשכחן
צגמי צכמה דופתי שמעיל תנאי צנדרו או צשצושה, דכולהו
לאו משום גזכ"כ של תנאים הוא, רק משום דין האדם
צשצושה, וכש"כ.

1. חידושי מרן רי"ז הלוי | רמב"ם בזירות

הלכות נזירות

בנזיר דף י"א הריני נזיר ע"מ שאה"ה שותה יין ומיעמא
למחיס ה"ז נזיר ואסור צכולן, וצגמי שם מפני
שהוא מתנה על מה שכתוב צתורה וכל המתנה ע"מ שכתוב
צתורה תנאו צעל, יע"ש צחוס' שכתבו ח"ל וא"ת וחפוק
לי דנזירות א"ה לקיים ע"י שליח וכו' וי"ל אחרי שאחרים
יכולין להציא קרבנות תחתיו נחשב כאילו כל המעשה יכול
לעשות ע"י שליח עכ"ל, והגרע"ה צגליון הש"ס הקשה ע"ז
וח"ל ק"ל דעדיין איך יתורץ הרי"ה דנדרים ר"פ ואלו נדרים
קונס רחילת עולם אס ארצון ה"ה נדרים א"ה לקיים ע"י שליח
עכ"ל.

והנה צעיקר קושית החוס' שהקשו מהא דא"ה לקיים ע"י
שליח, כתב ע"ז אצמו"ר הגב"ה זוקללה"ה צכתצו
די"ל דצנדרים ונזירות מהני תנאי לא משום הלכות תנאים,
אלא דאס לא נתקיים כפי מה שהתנה לא הוי צכלל האדם
צשצושה, והוי כמו נדרו שגגות וכמו נדרו ופתחו עמו דכנדר
צעל, וע"כ לא צעינן צהו כלל שיהא דומיא דצ"ג וצ"ר שיהא
אפשר לקיימן ע"י שליח, כיון דלאו משום דיני תנאים
קאחינן עליהו כלל, עכ"ד. והנראה לומר צזה צשיעת החוס',
דהנה החוס' צכתצות דף ג"ן כתבו על הא דהרי את
מקודשת לי ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה דצע"כ חיירי
הכא דצכפלי לתנאו דאלא"ה לא ה"י תנאו קיים אף צדצר
צצממון וע"ש צדצרי החוס' שכתבו דצעינן צתנאי זה כל
משפטי הצתנאים דגמרינן להו מתנאי צ"ג וצ"ר ע"י"ש
צדצריהם, והגרע"ה שם צדו"ח הקשה דמאי ענין זה לתנאים,
כיון דלא קאחינן הכא לצעל המעשה, רק שמקדש אותה
צלי הצחייבות שאר וכסות ועונה והיא נתקדשה לו על
אופן זה ע"י"ש צדצרי, אולם שי החוס' הרי מצוורת,
דמדין תנאי קאחינן עלה, והנראה צשיעתם, דכיון דקאחינן
למיחל דין צהנישואין שלא יחא צהן חיוצא דשאר כסות

באחריך לעצמי שייך האי טעמא אי לא נפיק כו'. וכן למאי דכתב בשו"ע בסימן רמ"ח סעיף ג' ברמ"א שם נתן לראשון הנכסים לעשר שנים ואח"כ לפלוני ומכרן הראשון, השני מוציא מיד הלוקח שהרי לא נתן רק לזמן ע"ש. היינו נמי משום דאזלינן בתר כוונה ואמרינן כיון שלא נתן אלא לזמן לא הקנה אלא לפירי, אבל היכא דנתן בפירוש את הגוף אפילו לשעה מהני, וכיון דאי לא נפיק למאי יהבי הו"ל כמפרש שנותן את הגוף וכמו לרבי וכמ"ש.

ועיין ברא"ש פרק יש נוחלין שם (ס' מ"ו) בהא דאמרו אלא מיפק לכ"ע נפיק, אלא מכרה או אכלה באנו למחלוקת רבי ורשב"ג, וכתב עלה הרא"ש ז"ל, דלרבי דלא מהני אחריו ע"כ הו"ל כמו אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתתנהו אחריו לפלוני, ומש"ה מכרה או אכלה דלא נתקיים התנאי לא נפיק ביה ע"ש. והנה ליכא למימר דלרבי הו"ל כתנאי על מנת שיתנהו הראשון בהקנאה לשני, דהא אמר ואחריו לפלוני ואחר מיתה אין קנין, וגם ליכא למימר דמתנה שיקנה הראשון מהיום ולאחר מיתה לשני, דזה לא הוזכר בדבריו כלל, אלא ודאי דהשני זוכה מכח הנותן ומשום דמתנה לראשון לא היה אלא עד זמן חיותו ואחריו ממילא יהיה לשני, אלא דלרבי אכלה או מכרה לא נתקיים התנאי דהו"ל כמתנה שיהיה שיוך לאחריו וכל דלא שייך לא נתקיים המתנה, וא"כ על אופן זה ממש הוא דין מתנה על מנת להחזיר דגוף המתנה אינו אלא לזמן ואחר שיצא בו יהיה לעצמו, כמו באומר ואחריו לפלוני דנפיק ביה כיון דהגוף של הראשון לזמן החיים ושיהיה שיוך לעצמו אחר שיצא בו שלא ימכרו או יאכלנו כיון דהגוף שלו מתנה על מנת שתחזיר לי, וכל זה נכון היטב.

ואף על גב דכתב הר"ן בנדרים דף כ"ט (ע"א ד"ה אמר ליה אביי) גבי היום את אשתי ולמחר אי את אשתי דלא נפקא בלא גט, וכתב שם משום דכל קנין שאינו קנין עולמית אעפ"י שהוא קנין לזמן לגוף מכל מקום קנין פירות מיקרי וע"ש, היינו דוקא התם לענין אישות בעיני קנין עולמית, אבל גבי אתרוג הו"ל אפילו אינו קנין לגוף אלא לשעה, דהא קנין עולמית בממון גם לזרעו אחריו וגבי אחריו לפלוני נפיק באתרוג.

וראיה ברורה למ"ש דמהני באתרוג אפילו אינו קנין לגופו אלא לשעה, דהא כתב הב"ב בשם הרשב"א (ב"ב קלז, ב ד"ה אם, שו"ת ח"א סי' ס"ב ות"ו) באו"ח סימן (תרל"ז) [תרנ"ח] באתרוג של שותפין והיינו אתרוג הקהל דיוצאין בו ומשום ברירה וע"ש, והיינו משום דאמרינן ריש פרק השותפין שנדרו (נדרים מה, ב) דסברי חכמים בשלנו נכנס, וכתב שם הר"ן באורך דהא קונמות מפקיע מידי שעבוד, והעלה שם משום ברירה ושותפין הו"ל קנין הגוף לכל אחד בשעה שמשתמש בו והו"ל כמו ואחר שעה לעצמי וע"ש באורך, וכיון דיוצאין באתרוג של שותפין משום ברירה דהו"ל ידיה קנין הגוף בשעה שמשתמש ואף על גב דלאחר שעה הרי הוא של שותפו, וא"כ מוכח דכל שקנין לגופו אפילו לשעה הו"ל שלו לענין אתרוג, ושאל שאני דאינו קנין לגופו אלא לפירי זה ברור.

וכן נראה מדברי תוס' בערכין דף ל' (ע"א ד"ה ולא ידענא) וע"ש שכתבו דכל דבר שסופו להחזיר לבעלים כגון שאלה ושכירות ומתנה על מנת להחזיר אינו נקנה בחליפין ע"ש, ואי נימא דמתנה

(ד) הנותן מתנה על מנת להחזיר. כתב הרא"ש פרק לולב הגזול (סוכה פ"ג סי' ל') גבי אתרוג במתנה על מנת להחזיר וז"ל, וצריך שיתנהו לו במתנה גמורה על מנת שיחזיר ואחר שיצא בו צריך לחזור וליתנו לו במתנה בשעת חזרה, אבל אם אמר לו יהא במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהיה שלי כבתחלה לא יצא בו דהוי כמו שאול, ותדע מדאמר לקמן (שם מו, ב) לא ליקני איניש לולבא לינוקא ביומא טבא [קמא] דינוקא מיקני קני אקנויי לא מקני, ואם אינו צריך להחזיר במתנה נהי דקטן לאו בר אקנויי הוא ליקני ליה עד שיצא בו ולחזור לו ממילא, אלא ודאי צריך לחזור וליתנו במתנה וקטן לאו בר אקנויי הוא עכ"ל. וכ"כ הריטב"א בחידושי פ"ק דקידושין (ו, ב ד"ה הכי גרסינן) וז"ל, ומיהו מתנה על מנת להחזיר הקנאה גמורה היא וממון שלו, וכשמחזירה לו הקנאה גמורה בעי כשאר הקנאות דעלמא, ומסתברא שאם שעבדה לבע"ח הרי הוא משועבד (ומחזור) [ומחזיר] וגובה ממנו לאחר חזרה עכ"ל.

אמנם לולי דברי הרא"ש והריטב"א יראה לענ"ד דמתנה על מנת להחזיר הוא כמשמעו, ואין בו תנאי הקנאה אלא שנתן לו במתנה את האתרוג עד שיצא בו והוא מתנה גמורה וחלוטה עד הזמן, ומ"ש הרא"ש דהו"ל כשואל, נראה לענ"ד דכל כה"ג לאו דין שאול הוא, וראיה מהא דאמרינן בפרק יש נוחלין (ב"ב) דף קל"ז (ע"א) אתרוג זה נתון לך במתנה ואחריו לפלוני ונטלו ראשון ויצא בו באנו למחלוקת רבי ורשב"ג, ואמרינן עלה הכא אי מיפק לא נפיק למאי יהביה ניהליה, אלא מיפק לכ"ע נפיק אלא מכרה או אכלה באנו למחלוקת רבי ורשב"ג ע"ש, ומבואר דגבי אתרוג לרשב"ג ודאי נפיק ביה כיון דס"ל דנתן לראשון הגוף א"כ שלו הוא לגמרי, ואף על גב דאמר אחריו לפלוני לא הו"ל כמו שאול, ומשום דשאל אין לו בזמן השאלה אלא לפירות, אבל אחריו לפלוני הו"ל הגוף לראשון וא"כ מה לי אחריו לפלוני או אחריו לעצמי, והרי אחר שעה לעצמי נמי קנה המקבל את הגוף עד הזמן ושלו ממש הוא, והתנאי על מנת שתחזירהו אינו אלא משום דאם היה אומר ואחר שעה לעצמי הו"ל דינא דאחריו דאין לשני אלא מה ששייר, וא"כ אם מכרה או אכלה לא יהיה לו שיוך, ולזה מתנה על מנת שתחזירהו, היינו שנותן לו הגוף עד הזמן לצאת בו ובאופן שיהיה לו שיוך אחר כך, לזה מתנה על מנת שתחזירהו לי, אבל גוף המתנה אינו אלא לזמן ונפיק ביה וכדמוכח מאחריו לפלוני ודו"ק היטב.

ואפילו לדעת הרא"ש בפרק יש נוחלין דף קל"ז (סי' מ"ט) בהאי דרב ביבי אקנייה לבנו קטן דבאומר אחריו לעצמי אין המקבל מתנה יכול למכור ע"ש, היינו משום דאמרינן דלעצמו משייר הגוף ואינו נותן אלא לפירות, אבל היכא דנותן הגוף למקבל גם באומר אחריו לעצמי אין לו אלא מה ששייר המקבל, אם לא שהתנה בפירוש על מנת להחזיר דהו"ל כמתנה שיהיה לו שיוך ואם לא יהיה שיוך לא יהיה במתנה כלום. והכא באתרוג כיון דאם מיפק לא נפיק למאי יהביה, ודאי נתן לו הגוף וכמו לרבי דס"ל בעלמא אפילו באחריו לפלוני אינו נותן לראשון אלא לפירי ואפ"ה באתרוג מטעמא דאי לא נפיק כו' מודה דנתן לו הגוף, וא"כ ה"ה

על מנת להחזיר היינו קנין עולמית על מנת שיחזיר ויתנה לו בהקנאה, הרי הוא של המקבל מתנה גמורה וחלוטה, ומה שצריך לחזור ולהקנותו אינו אלא מצד התנאי, א"כ ודאי נקנה בחליפין כמו שארי מתנה, אלא ודאי דמתנה על מנת להחזיר אינו אלא לשעה ומש"ה כיון שסופו לחזור ממילא הו"ל לענין חליפין כמו שאלה ושכירות, וכל זה נראה נכון וברור.

אלא שלא מצאתי לי רב בזה, ואחר החיפוש מצאתי רב קדמון כדברינו אלה, והוא בתשובת הרא"ש כלל ל"ה סי' ב' שם כתב תשובת הרב ר' אביגדור כהן צדק וז"ל, ואותה ששנינו (סוכה מא, ב) אין אדם יוצא ידי חובתו ב"ט ראשון בלולבו של חבירו, אף על גב דיהיב ליה בפירוש הנאת שימוש דהיינו נטילתו לצאת בו לא נפיק ביה עד דמקניא ליה קניית הגוף לשעה לכל הפחות, התם היינו טעמא דכתיב (ויקרא כג, מ) לכם משלכם דקנין הגוף משמע ולא סגי בהנאת שימוש לחוד, וא"ת הלא מתנה על מנת להחזיר קנין פירות בעלמא קרי ליה בפרק יש נוחלין (קלז, א) ונפיק ביה, יש לומר דלהכי קרי ליה קנין פירות שאינו יכול לאוכלו אבל מיהו קנין הגוף לשעה מיקרי, ובהכי סגי דולקחתם לכם משלכם משעת לקיחה קפיד רחמנא שיהיה משלו והא איכא. והכי מסיק התם בהדיא דאפילו מאן דפליג במכירה ואכילה, למיפק כ"ע לא פליגי דנפיק עכ"ל. וע"ש ויעלוז לבי שכוונתי לדעת רב קדמון.

ולפ"ז צריך לומר הא דאמרו לא ליקני אינש לולבא לינוקא כו', היינו במקנה בסתם בלי שום שיור אלא שסומך שיחזור ויתן לו המקבל אח"כ במתנה, וכה"ג בקטן לא מהני כיון דאקנויי לא מקני, הא מקנה ליה בפירוש לשעה גם בקטן מהני כיון דמתנה על מנת להחזיר ממילא חוזרת המתנה, אלא דהתנאי על מנת להחזיר היינו שישיר דאל"כ אין לו אלא מה ששייר ומכרה או אכלה אין לו, ומתנה שישאר אחר שעה לעצמו. וא"כ לפי זה ניחא דהקדישו הקדש ומוחזר (לקמן סעיף ז), כיון דהוא חוזר מאליו בלי הקנאה, אלא דכי מכרה ואכלה לא נפיק ביה דהא התנה שיהיה לו שיור אח"כ באופן שיחזיר לו, ובהקדש כיון דקנוי לגופו לשעה יכול להקדשו והתנאי מתקיים דהא מחזיר לו ודו"ק. ועיין בסוכה דף מ"ו בהא דלא ליקני לולבא לינוקא בפירוש רש"י שם (ד"ה לא ליקני) נראה דמקנה לו בסתם וכמ"ש:

ח. שו"ת הרא"ש | כלל לה סימן ב

כך היה מעשה שאלמנה אחת בת גדולי מלכותנו היה דר עמה בביתה מלמד תינוקות ואירע שקדשה בפני שני עדים, ואחד מהם מן העדים העיד ששאל את המקדש מי נתן לך הטבעת, ואמר אחי השאלו לי, אחר כך בקש אחי המקדש את האלמנה שתחזור לו הטבעת שהשאל לה ונתנה הטבעת לידי והראיתיו לעד ואמר אני מכיר טבעת זו שבה קדשה, והרי נמצאת בידיה שאולה. ואולי יש לדמותו לעד אומר תנאי ויראו רבותי אם יש לכופו ליתן גט, כי היא אומרת שמואסת בו וקודם שתנשא לו היא רוצה להיות עגונה כל ימיה. והיא בת גדולים ואלמנת ת"ח והמלמד המקדש היה רב ולפי שאיני / שאני/ חייב בכבודו ואין זה כבודו כלל אם היתה נשאת לו לכך כתבתי לרבותי כל הדברים. ושלום אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל

אלה דברי ה"ר אביגדור כהן צדק ז"ל השואל פרה מחברו לשלשים יום ונתן לו המשאל רשות להשאלה כל ימי שאלתה למי שירצה והלך וקדש בה את האשה מקודשת. בד"א שאמר לה התקדשי לי בהנאת שימושה דבדידיה קא מקדשה דאע"ג שאין גופה של פרה קנויה לו הנאת שימושה מיהו עד שלשים יום הוא שלו ואותה הנאה נתן לה לשם קידושין. ודמי למקדש בהנאת מלוה דמרויח לה זימנא דמקודשת אף על גב דמלוה גופה לא מיקניא לה. קידושין בכל הנאת שוה פרוטה תליא מילתא דהא בעינן עד שיתן הוא ואמר הוא. וזימנן דמיקדשא אפילו כי יהבא ליה כגון באדם חשוב דמקבלתו היא נהגית הנאה של שוה פרוטה, ובלבד שיאמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת קבלתי ממך. הילכך החפץ שנותן לה בשעת קידושין אפילו אין לו בו קנין הגוף אלא קנין פירות וקיי"ל קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי אם אמר לה התקדשי לי בקנין פירי שיש לי בחפץ זה מקודשת. וה"ה קדשה בטבעת שאולה לו ל' יום ואמר לה התקדשי לי בהנאת שימושי אם יש בהנאת קשוטי' שוה פרוטה מקודשת. אף על גב דאסיקנא דקידושין ע"מ להחזיר אינן קידושין טעמא דמילתא משום דדמי לחליפין דאורחיה למהדר אבל הכא כי מיקדשא ליה לאו במידי דהוה הדר אלא בהנאת שמושה הנשאר בידה ואין סופה לחזור לעולם. אבל אם אמר לה התקדשי לי בגופה של פרה אינה מקודשת דאינו יכול לקדש בדבר שאינו שלו וגרע מקידושין על מנת להחזיר, דהכא אין פרה קנויה לו אפילו לשעה. וה"ה בטבעת שאולה אם אמר לה התקדשי לי בגופה של טבעת שאולה אינה מקודשת דהא קיי"ל שאולה אינה מקודשת ולא קניא, פי' לא חשיב למהווי כקנין הגוף אבל קנין פירות מיהא הוי. ומהניא שאלה למהווי חצרו לענין גט ומציאה ואם זרק לה בעלה גט בחצר השאולה לה הרי זו מגורשת. וכן אם היה דבר של הפקר בחצר שאולה לה קנתה דחשיב חצרה לזכות לה. ואותה ששנינו (סוכה מא:): אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב ראשון בלולבו של חברו אף ע"ג דיהיב ליה בפ"י הנאת שימוש דהיינו נטילתו לצאת בו לא נפיק ביה עד דמיקניא ליה קניית הגוף לשעה לכל הפחות התם היינו טעמא דכתיב לכם משלכם דקנין הגוף משמע ולא סגי בהנאת שימוש לחוד. ואם תאמר והלא מתנה על מנת להחזיר קנין פירות בעלמא קרי ליה בפרק יש נוחלין (קלז) ונפיק ביה, י"ל להכי קרי ליה קנין פירות שאינו יכול לאוכלו אבל מיהו קנין הגוף לשעה מיקרי ובהכי סגי, דולקחתם לכם משלכם משעת לקיחה קפיד רחמנא שיהא משלו והא איכא, והכי מסיק התם בהדיא. דאפילו מאן דפליג במכירה ואכילה למיפק כ"ע לא פליגי דנפיק. ומיניה ילפינן לכל מילי ואפילו לקידושין דאורייתא דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, דעדיף משואל דאם נאנס קודם חזרה פטור אלמא מתנה היא אף על פי שעומד לחזרה דכל כמה דלא אהדרי' חשוב ממוני'. גם בזה יפה כחו דשואל אינו רשאי להשאל בלא רשות בעלים וזה יכול להשאל וליתן לאחר בלא רשות בעלים על מנת להחזיר וגם יכול להקדיש, דאי משום דמיבעי' ליה לקיומיה תנאיה מצי פריק ליה ומקיים תנאיה. וההיא דפרק יש נוחלין /קלז/ (שם): שור זה נתן לך במתנה על מנת שתחזירהו לי מידי דחזי לי' קאמר התם מיירי בהקדשו והחזירו בלא פדיון. והשתא אתי שפיר דלא תיקשי ממתנת בית חורון (גדרים מח) דתנינן עלה כל מתנה שאינה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה,

דמתנה ע"מ להחזיר ודאי יכול להקדיש. וכי היכי דדרשינן לכם משעת לקיחה משעת מתנה על מנת להחזיר ודאי יכול להקדיש. וכי הוה דרשינן לכם משעת לקיחה להכשיר מתנה ע"מ להחזיר הכי נמי דרשינן ליה לרבות השותפין דכל היכא דכתיב לכם בין יחידים בין רבים במשמע. כדאיתא (בב' כל שעה) [יומא יא:] בית השותפין מטמא בנגעים, ופריך פשיטא, ומהדר מהו דתימא ובא אשר לו הבית לו ולא להם, משמע אי הוה כתיב להם שותפין בכלל ה"ה לכם דכתיב אף שותפים במשמע. והכי מילי שותפין שלקחיה לשם מצוה דהא בלקיחה דמצוה הכתוב מדבר ועלה קאי לכם. אבל לקיחתו לסחור לחודיה לא מיקרי לכם אא"כ יכול לאכלו כדאמרינן בפרק יש נוחלין (קלז:) ואם אינו יכול לאכלו אינו יוצא בו, דבעיא שיהא כולו שלו והא ליכא כי החצי הוא של חברו. ואי משום לכם דמשמע אף שותפין הא אוקימנא בשותפין שלקחו למצוה ומתנה על מנת להחזיר כיון דקנה הגוף לשעה אף על פי שאינו יכול לאכלה ואי משום לקימיה ליה תנאיה יחזיר לו דמיו. ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי שמעון בן גמליאל (גיטין עד:): אלא באומר הרי זה גיטך על מנת שתתני לי אצטליתי ואבדה לו אצטליתו אינה מגורשת אפילו נתנה לו דמיה, דהתם קא מכוין לצערה הילכך אצטליתו דוקא קאמר לה אבל בעלמא אפילו רבנן מודו דחזרת דמים שמה חזרה. וההיא דשור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו והקדישו ולא הוה חזרה שלא החזיר לו כלום לא שור ולא דמיו דשור כיון דלא חזי ליה כמאן דליתיה דמי.

ט. שו"ת הר"י מיגאש | סימן מב

וששאלתם הא דאמרינן הא לך ע"מ שתחזיר' לי כו' קמבעיא לן היכא דאמר כהן לא מהדרנא מי כייפינן לאהדורי ההוא מנה או לא. הכין חזינא דכיון דישאל על הדין תנאה הוא דיהביה גיהליה אשתכח דלא אקנייה גיהלי' אלא ע"מ שיחזירהו לו הלכך כי אמר כהן לא מהדרנא כייפינן ליה ומהדר ליה גיהליה ופטור ליה ההוא ישראל מדמי תרומה ומחמש סלעים דהא אמר רבה מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה. ואם תשאל כי אמר כהן אנה לא מהדרנא ליה גיהליה דלא בעינא לקימיה תנאה דיליה ליהוי כדין כל מאן דיהיב מתנה לאחר על תנאי דהיכא דלא נתקיים התנאי בטלה המתנה מעיקרא הכא נמי לימא כהן אנה לא בעינא לקימיה האי תנאה ותבטל המתנה מעיקרא בכך ויתחייב ההוא ישראל בדמי תרומה ובחמש סלעים כי אמרינן דהיכא דלא איתקיים התנאי בטל המעשה מעיקרא ה"מ בתנאי דאיתיה בידא דמקבל אי בעי מקיים ליה ואי בעי לא מקיי' ליה אבל הכא קיומי' לאו בידא דמקבל הוא דהא דבר ידוע הוא דקניית המקבל למתנה תלוי הוא בגמירת דעת הנותן וכיון דעל תנאי להחזיר הוא שהקנה לו אותו מנה נמצא שקיום התנאי אינו ביד המקבל אי בעי מקיים ואי בעי לא מקיים אלא בעל כרחיה מקיים ליה ומהדר ליה לההוא מנה גיהליה ומדמהדר ליה גיהליה הרי נתקיים התנאי ומדנתקיים התנאי נתקיימה המתנה ונפטר ההוא ישראל מדמי תרומה ומחמשה סלעים. ואף על גב דע"מ להחזיר הוא דיהביה גיהליה הא אמרינן דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה וכיון דלא נתקיימה ההיא נתנה אלא עד דמקיים התנאי שמה החזרה אם הקדישו כהן אינו מוקדש שהרי לא נתקיים התנאי ואף על פי שהחזירו לו כשהוא מוקדש ההיא חזרה לאו כלום היא דמידי דחזי ליה קאמר והקדש

לא חזי ליה לישראל ומדלא נתקיים התנאי לא נתקיימה הנתנה ובטל הקדש מעיקרו הלכך מחייב כהן לאהדורי ההוא מנה לישראל בעל כרחיה דהא ע"מ כן יהבי גיהליה וממילא מיבטל ליה ההוא הקדש דאלו הוה הקדש הא לא נתקיים התנאי כדי שתתקיים ההיא נתנה מעיקרא. והיינו דאמרינן בפרק יש נוחלין שור זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי הקדישו והחזירו הרי זה מוקדש ומוחזר' ואסיקנא דהיכא דאמר ע"מ שתחזירהו הרי זה מוקדש ומוחזר ואי אמר ע"מ שתחזירהו לי מידי דראוי ליה קאמר כלומר כיון דהקדש לא חזי ליה הרי לא נתקיים התנאי שהיא החזרה ומדלא נתקיים התנאי בטלה המתנה ובטל הקדש מעיקרו הלכך כייפינן ליה למקבל לאהדורי ההוא שור לנותן דהא על מנת כן הוא דיהביה גיהליה וממילא מיבטל ליה הקדש. ודקא קשיא לך כיון דלא מצי מקדיש ליה היכי הוה מעיקר' מתנה דהא במעשה בית חורון אמרו חכמים כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה לא דמי דאלו התם כוליה חד זימנא הוא ומעיקר הנתנה אמרינן ליה לדעת הנותן דלא איכוון לאקנויי ליה מדליכא זמן דיכיל לאקדושי ביה ואשתכח דלא עבר על ההיא נתנה עידן דהוה ביה נתיב' אבל הכא כיון דע"מ להחזיר הוא הוה ליה כרתין זימני זמן נתנה לחוד וזמן החזרה לחוד ובזמן הנתנה חזי ליה להקדש דנתנה גמורה היא ואף על גב דע"מ לחזור היא הא אמרינן מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה וכי מהדר ליה בתר הכי לקיומי' לתנאי ההוא אתחלתא דזמן אחר שהוא זמן החזרה ולא שייך בזמן הנתנה וכיון דתרי זמני ניגהו זמן הנתנה לחוד וזמן החזרה לחוד והוא זמן הנתנה אף על גב דפורתא ניהו ובראית הלב דחזינן ליה אלו אקדשא מקבל לההיא מתנה למתנהי בה הקדש ההוא פורתא ובתר הכי הדרא למרא הקדישו הקדש הוה לההוא פורתא וכד שלים ליה ההוא פורתא הוא דהדרא לה ההיא מתנה למרא הא למדת דמתנה שיכול להקדישה קרינא ביה מדיכיל להקדיש' לאיתנהווי בה הקדש ההוא פורתא דזמן הנתנה תדע דאלו אמר שור זה נתון לך במתנה ע"מ שתחזירהו לי לאחר שלשים יום ואקדשיה המקבל בתוך שלשים יום מי לא הוה הקדשו הקדש להנהו שלשים יום ובתר דשלמי להו הוא דהדרא מתנה למרא הכא נמי לא שנא דמה לי זימנא רבה מה לי זימנא זוטא מ"מ כיון דמחולקין ניגהו ותרי זמני נתנה לחוד וזמן חזרה לחוד ואלו אקדש' מקבל לאיתנהווי בה הקדש בההוא פורתא דזמן הנתנה ההוא הקדש הוה לענין ההוא פורתא ומתנה שיכול להקדישה קרינא בה והוה מתנה לההוא זמן דילה אבל מעשה בית חורון כיון דליכא לפלוגיה לתרי זמני דהא לא נפליג בה נתנה וחזרה כי היכי דלהו תרי זמני אלא כוליה חד זימנא ניהו ומעיקר המתנה הא קא חזינא דלא יכיל המקבל לאקדישה אשכח דלא עבר על ההיא מתנה זמן דאפשר ביה למקבל לאקדישה לענין ההוא זמן והוה לה מתנה שאם הקדישה אינה מוקדשת ומשום הכי אמור רבנן דלא הוה מתנה. וכד מעיינת ליה טעמא משכחת ליה דטעמא חריפא הוא וליכא לאקשווי ביה מידי ע"כ בלשונו ז"ל. (ומופת דורנו בספרו הבהיר ברכי יוסף ח"ד ס' ש"ה ס"ק ח' הביא מקצת תשו' הלזו).

